

**TIJORAT BANKLARI KREDIT PORTFELINI
SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

G'iyessiddinov Sayfuddin Sirojiddinovich

*"Octobank" AJ Amaliyot boshqarmasi Korporativ kreditlarni
monitoringi bo'limi 2 toifali mutaxassisi*

Hazratqulov Rasuljon Baxtiyorovich

*"Octobank" AJning Korporativ kreditlash va
monitoring departamenti direktori*

Annotatsiya: Ushbu maqola tijorat banklarining kredit portfellari samaradorligini oshirish strategiyasini o'rganadi. Yaxshi boshqariladigan kredit portfeli rentabellikni optimallashtirishi va defolt kabi xavflarni minimallashtirishi mumkin. Mavjud adabiyotlarni tahlil qilish orqali kreditga layoqatlilikni baholash, xavfni kamaytirish va texnologik yutuqlardan foydalanish usullari o'rganiladi. Tadqiqot tijorat banklarining kredit portfeli samaradorligini oshirish usullarini har tomonlama baholashni ta'minlaydi va an'anaviy va innovatsion metodlarni o'rganadi.

Kalit so'zlar: kredit portfeli, tijorat banklari, kredit riski, samaradorlik, portfelni boshqarish, moliyaviy texnologiyalar, risklarni kamaytirish, rentabellik, kreditni baholash.

Kredit portfeli har qanday tijorat banki faoliyatining muhim elementidir. Yaxshi boshqariladigan portfel rentabellikni saqlash, likvidlikni ta'minlash va defolt xavflaridan himoya qilishning kalitidir. So'nggi yillarda raqobatning kuchayishi va o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlar tufayli tijorat banklari kredit portfellarini optimallashtirish uchun tobora kuchayib borayotgan bosimga duch kelmoqdalar. Texnologik o'zgarishlar, tartibga soluvchi o'zgarishlar va mijozlarning xatti-harakatlarini o'zgartirish kabi omillar an'anaviy bank modellariga ta'sir qiladi. Shunday qilib, risklarni boshqarish amaliyotini qo'llab-quvvatlagan holda kredit portfellari samaradorligini oshirishning yangi va mavjud usullarini baholash juda muhimdir.

Tijorat bankining kredit portfeli samaradorligini oshirish ham rentabellik, ham risklarni boshqarish uchun juda muhimdir. Quyida kredit portfelining samaradorligini oshirishning asosiy strategiyalari keltirilgan:

Xatarlarni boshqarish va kredit skoringi

- Ilg'or kredit skoring modellari: noan'anaviy ma'lumotlarni (ijtimoiy xulq-atvor, tranzaksiya tarixi) kiritish orqali mijozlar xavfini aniqroq bashorat qilish uchun mashinani o'rganish yoki sun'iy intellektga asoslangan modellardan foydalaning.

- Diversifikatsiya: defolt xavfini kamaytirish uchun bitta sektor yoki geografiyada konsentratsiyadan saqlanib. Yaxshi diversifikatsiyalangan portfel

xavflarni tarmoqlar va mijozlar turlari bo'yicha tarqatadi.

Foiz Stavkalarini Optimallashtirish

- Dinamik narxlash: foiz stavkalarini qarz oluvchining tavakkalchilik profili va bozor sharoitlariga qarab sozlang, raqobatbardoshlikni saqlab qolgan holda daromadni maksimal darajada oshiring.

- Segmentga asoslangan foiz stavkalari: ko'k, korporativ mijozlar yoki har xil xavf profiliga ega bo'lgan shaxslar kabi mijozlarning muayyan segmentlariga moslashtirilgan kredit mahsulotlarini taklif eting.

Portfel Segmentatsiyasi

- Mijozlar segmentatsiyasi: kredit portfelini mijozlar segmentlariga (masalan, jismoniy shaxslar, ko'k, korporatsiyalar) ajrating va shunga mos ravishda turli risk, narx va xizmat ko'rsatish modellarini qo'llang.

- Mahsulot segmentatsiyasi: kredit mahsulotlari (ipoteka, biznes kreditlari, shaxsiy kreditlar) bo'yicha ish faoliyatini baholang va ishlashga qarab kreditlash amaliyotini optimallashtiring.

Kredit monitoringi va erta ogohlantirish tizimlari

- Real vaqtda Monitoring: mijozlarning operatsiyalari va xatti-harakatlarini Real vaqtda kuzatib boradigan, kechiktirilgan to'lovlar yoki moliyaviy stress kabi mumkin bo'lgan muammolar haqida ogohlantiradigan tizimlarni joriy etish.

- Erta ogohlantirish tizimlari: moliyaviy qiyinchilik belgilarini erta aniqlash uchun tahlillardan foydalaning. Bu banklarga xavf-xatar hisoblarini defoltdan oldin faol ravishda boshqarishga yordam berishi mumkin.

Raqamlashtirish va avtomatlashtirish

- Kreditni avtomatlashtirishni avtomatlashtirish: kreditni qo'llash va tasdiqlash jarayonlarini avtomatlashtirish, aylanish vaqtini tezlashtirish va mijozlar ehtiyojini qondirish.

- Xavflarni avtomatlashtirilgan baholash: xavflarni baholash jarayonini avtomatlashtirish, qo'lda aralashuvni kamaytirish va izchillik va aniqlikni yaxshilash uchun sun'iy intellektdan foydalaning.

Mijozlar Bilan Munosabatlarni Boshqarish

- O'zaro sotish va sotish: mavjud kredit mijozlariga sug'urta, kredit kartalari yoki investitsiya mahsulotlari kabi boshqa mahsulotlarni o'zaro sotish imkoniyatlarini aniqlash uchun ma'lumotlar tahlilidan foydalaning.

- Mijozlarni ushlab turish: mijozlarni saqlab qolish va ularning raqobatchilarga o'tishiga yo'l qo'ymaslik uchun shaxsiy kredit mahsulotlarini taklif qiling.

NPL (bajarilmaydigan kredit) boshqaruvi

- Proaktiv tiklash strategiyalari: kreditlarni qayta tuzish yoki kreditlarni bajarmaslik uchun to'lov ta'tillarini taklif qilish kabi samarali tiklash strategiyalarini amalga oshirish.

- Hisobdan chiqarish: qaytarib bo'lmaydigan yomon kreditlarni samarali ravishda hisobdan chiqaring, bu bankka o'z balansini tozalash va sog'lom aktivlarga e'tibor qaratish imkonini beradi.

Normativ muvofiqlik va kapital samaradorligi

- Kapitalning etarliligini boshqarish: bank kapitalidan foydalanishni optimallashtirishda jarimalardan qochish uchun kredit portfelining tartibga soluvchi kapital talablariga javob berishini ta'minlash.

- Stress testi: portfel iqtisodiy tanazzulga yoki sektorga xos zarbalarga bardosh bera olishini ta'minlash uchun muntazam stress testlarini o'tkazing.

Xarajatlarni Boshqarish

- Mablag'larni optimallashtirish qiymati: kredit narxini bank mablag'lari qiymatiga moslashtirish. Kapital qiymati past bo'lgan banklar raqobatbardosh stavkalarni taklif qilishlari mumkin.

- Operatsion samaradorlik: operatsion xarajatlarni kamaytirish uchun kreditni tasdiqlash, boshqarish va tiklash bilan bog'liq operatsiyalarni soddalashtirish.

Leverage Data Analytics

- Portfolio Analytics: tendentsiyalarni aniqlash va ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish uchun segment, mahsulot va geografiya bo'yicha portfel faoliyatini muntazam ravishda tahlil qiling.

- Xulq-atvor tahlillari: qarz oluvchining xatti-harakatlarini tushunish uchun predictive analytics-dan foydalaning, bu bankka kredit mahsulotlari va tavakkalchilik strategiyalarini takomillashtirishga imkon beradi.

Mijozlarni o'qitish va moliyaviy savodxonlik

- Moliyaviy ta'lim: mijozlarga moliyaviy savodxonlik dasturlarini taklif eting, ayniqsa ko'b kabi segmentlarda, ular kreditlarini yanada samarali boshqarishini ta'minlash va defolt ehtimolini kamaytirish.

Ushbu strategiyalarning aralashmasini amalga oshirish orqali banklar risklarni yanada samarali boshqarish bilan birga kredit portfellarining samaradorligi va rentabelligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, kredit risklarini boshqarishning an'anaviy usullari dolzarb bo'lib qolsa-da, ular kredit portfeli samaradorligini oshirish uchun zamonaviy texnologik echimlar bilan kengaytirilishi kerak. Diversifikatsiya ham muhim bo'lib qolmoqda, chunki u bozor tebranishlari yoki iqtisodiy zarbalar bilan bog'liq xavfni kamaytiradi. Sun'iy intellekt (AI) va mashinani o'rganish modellarini qabul qilish, ayniqsa kreditni baholashda, ishlamaydigan kreditlarni kamaytirish uchun juda foydali ekanligini isbotladi.

Biroq, banklar ushbu texnologiyalarni to'liq qabul qilishda qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar, shu jumladan tartibga soluvchi to'siqlar va muhim investitsiyalarga ehtiyoj. Bundan tashqari, kreditni tasdiqlash bo'yicha qarorlar qabul qilish

algoritmalariga katta ishonishning axloqiy oqibatlarini hisobga olish kerak, chunki ushbu tizimlardagi tarafkashlik ma'lum demografik guruhlariga bexosdan ta'sir qilishi mumkin.

Xulosalar

Tijorat bankining kredit portfelining samaradorligi tavakkalchilik va daromad o'rtasidagi muvozanat bilan belgilanadi. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, kredit portfeli samaradorligini oshirish an'anaviy xatarlarni boshqarish amaliyotini va AI va mashinani o'rganish kabi zamonaviy texnologiyalarni qo'llashni talab qiladi. Diversifikatsiya xavfni kamaytirishning asosiy strategiyasi bo'lib qolmoqda, texnologiya esa operatsiyalarni soddalashtirish, kreditni baholash aniqligini oshirish va mijozlar tajribasini oshirishga yordam beradi.

Texnologiyaga sarmoya kiritish: banklar kredit xavfini baholashni yaxshilash va operatsiyalarni soddalashtirish uchun ilg'or tahlil, mashinani o'rganish va sun'iy intellektga sarmoya kiritishlari kerak.

Normativ o'zgarishlar: regulyatorlar kreditlarni baholashda AI va katta ma'lumotlarning mas'uliyatli integratsiyasini ta'minlash uchun o'z asoslarini modernizatsiya qilishni o'ylashlari kerak.

Kengaytirilgan diversifikatsiya: tijorat banklari portfel xavfini kamaytirish uchun tarmoqlar, demografiya va geografiyalar bo'yicha diversifikatsiyaga e'tibor qaratishlari kerak.

Uzluksiz o'qitish: Bank xodimlari kredit portfellarini yaxshiroq boshqarish va risklarni baholashni yaxshilash uchun yangi texnologiyalar va usullardan foydalanish bo'yicha doimiy ta'lim olishlari kerak.

FinTech bilan hamkorlik: banklar FinTech kompaniyalari bilan hamkorlikni innovatsion kredit baholash texnikasi bo'yicha o'z tajribasidan foydalanish va kam ta'minlangan bozorlarda o'z imkoniyatlarini kengaytirish uchun o'rganishlari kerak.

Ushbu maqolada tijorat banklari o'zlarining kredit portfelleri samaradorligini oshirish uchun qo'llashlari mumkin bo'lgan amaliy yondashuvlar, tez rivojlanayotgan moliyaviy landshaftda an'analarni innovatsiyalar bilan muvozanatlash zarurligini ta'kidlaydi.

Adabiyotlar.

1. Коваленко Сергей Борисович, Швейкин Игорь Евгеньевич Кредитный портфель банка и его роль в предотвращении кредитного риска // Промышленность: экономика, управление, технологии. 2019. №1 (75). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kreditnyy-portfel-banka-i-ego-rol-v-predotvrascheniikreditnogo-riska>.

2. Омонов А.А., Қоралиев Т.М “Пул ва банклар” Дарслик. Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2019 й. – 461 б.

3. Маликова Дилрабо Муминовна, Бурханов Искандар Шухратович

КРЕДИТНЫЙ ПОРТФЕЛЬ БАНКОВ И МЕТОДЫ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ИМ // ЖМВМ. 2023. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kreditnyy-portfel-bankov-i-metody-effektivnogoupravleniya-im>.

4. Бектемиров Абдумалик, Маликова Дилрабо Муминовна, Каримов Мардон Акрам Ўғли ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА МУАММОЛИ КРЕДИТЛАРНИ БОШҚАРИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ // ЖМВМ. 2023. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tizhorat-banklaridamuammoli-kreditlarni-bosh-arish-amaliyotini-takomillashtirish>.

5. Бектемиров Абдумалик, Маликова Дилрабо Муминовна, Пирназаров Умид Наржигитович БАНК КРЕДИТ ПОРТФЕЛИ ВА УНИ САМАРАЛИ БОШҚАРИШ ЙЎЛЛАРИ // ЖМВМ. 2023. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bank-kredit-portfeli-va-uni-samarali-bosh-arish-yllari>